

O'ZBEK MADANIYATIDA KONSEPTLARNING MILLIY-SPETSIFIK XUSUSIYATLARI.

Sunnatilloeva Dilshodaoy

Buxoro davlat Universitetining Filologiya fakulteti

1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar : Hamroyeva Nafisa

Annotatsiya. Til va madaniyat inson tafakkurining ikki qanotidir. Har bir tilda yashiringan konseptlar xalqning ruhiy dunyosini, axloqiy me'yorlarini va ijtimoiy qadriyatlarini yoritadi. O'zbek madaniyatida konseptlar milliy mentalitetni, tarixiy tajriba va ma'naviy merosni mujassam ifoda etuvchi ramzlar tizimidir. Maqolada o'zbek madaniyatida shakllangan konseptlarning milliy-spetsifik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, "Sabr", "Mehr", "Ozodlik" va "Vatan" konseptlari xalqning ruhiy olami, axloqiy qadriyatlari va madaniy kodlarini ifodalaydi. Maqolada konseptlarning psixolingvistik va kognitiv jihatlarini, badiiy va tarixiy manbalarda misollar bilan yoritilgan.

Kalit so'zlar: konsept, milliy-spetsifik konsept, konseptosfera, kognitiv tahlil, psixolingvistik rezonans, semantik maydon, milliy tafakkur, madaniy kod.

O'zbek madaniyatida konseptlarning milliy-spetsifik xususiyati ularning tarixiy tajriba, qadriyatlar va urf-odatlar bilan bog'liqligida namoyon bo'ladi. Masalan, "Sabr" konsepti xalqning hayotiy sinovlarga bardoshlik bilan qarashini, "Mehr" konsepti insoniy iliqlik va bag'rikenglikni, "Ozodlik" konsepti shaxsiy va ijtimoiy erkinlikni qadrlashni, "Vatan" konsepti esa milliy g'urur, sadoqat va fidoyilikni aks ettiradi.

Sabr, Mehr, Ozodlik va Vatan konseptlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, xalq tafakkuri va ruhiyatining asosiy qadriyatlarini tashkil etadi. Sabr-ruhiy chidamlilik va hayotiy sinovlarga bardoshlikni ifodalaydi, bu esa qahramonlarni murakkab vaziyatlarda adolatli va oqilona qarorlar qabul qilishga yetaklaydi. Bunga Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridan quyidagi parchani misol qilishimiz mumkin: "Har sinov bardosh talab qiladi, lekin qalbni boy qiladigan ham shudir". Shu psixologik chidamlilik qahramonlarni mehr bilan bog'lashga imkon beradi. Mehr, ya'ni insoniy iliqlik va bag'rikenglik, jamiyat va oiladagi ijobiy munosabatlarni rivojlantiradi va shaxslar orasida ishonchni mustahkamlaydi. Shaxsiy va ijtimoiy erkinlikni qadrlash esa ozodlik konsepti bilan bog'lanadi. Mehr va sabr insonni hurmatga, mas'uliyatga va erkin fikr yuritishga tayyorlab, shaxsning Ozodlikni anglashini osonlashtiradi. Bu Cho'lponning "Kecha va kunduz" asaridagi quyidagi misralarda o'z aksini topadi: "Qalbingni bo'ysundirgan hech kimni tanlama". Shu asosda, shaxs o'z vataniga fidoyilik va sadoqat bilan qaraydi, chunki Vatan

konsepti milliy g'urur, sadoqat va fidoyilikni o'zida mujassam etadi. Erkin Vohidov aynan shu mohiyatni o'zining "O'zbekim" qasidasida ochib beradi:

... Tarixing bitmakka, xalqim,
Mingta Firdavsiy kerak,
Chunki bir bor chekkan ohing
Mingta doston, o'zbekim...

Sabr, Mehr, Ozodlik va Vatan konseptlari psixolingvistik va kognitiv jihatdan milliy-spetsifik xususiyatga ega :

"Sabr" psixolingvistik jihatdan qahramonlarning ichki monologi va nutqi orqali ruhiy chidamlilik, hayotiy sinovlarga bardoshlilikida ifodalanadi. Kognitiv jihatdan esa "Sabr" konsepti semantik maydonda matonat, bardoshlik, hayotiy donolik subkonseptlari bilan boyitiladi.

"Mehr" psixolingvistik jihatdan qahramonlarning harakatlari va nutqi orqali iliqlik, bag'rikenglik va hamdardlikni aks ettiradi. Kognitiv jihatdan esa insoniy iliqlik, hamdardlik va ijobiy munosabatlar subkonseptlari bilan semantik maydonda ifodalanadi.

"Ozodlik" psixolingvistik jihatdan qahramonlarning ichki monologi orqali shaxsiy erkinlik va mustaqillikka intilishi ochib beriladi. Kognitiv jihatdan esa semantik maydonda shaxsiy huquq, mustaqillik va g'urur subkonseptlari bilan bog'langan.

"Vatan" psixolingvistik jihatdan qahramonlarning Vatan uchun g'urur, sadoqat va fidoyilik hissi nutq va ichki monologda ifodalanadi. Kognitiv jihatdan esa semantik maydonda milliy identitet, sadoqat, fidoyilik subkonseptlari bilan boyitilgan.

O'zbek madaniyatidagi milliy-spetsifik konseptlar xalqning ruhiy olami, axloqiy qadriyatlari va milliy mentalitetini aks ettiradi. Ular psixolingvistik jihatdan ichki kechinmalar va nutqda ifodalanadi, kognitiv jihatdan esa semantik maydon va subkonseptlar orqali mujassamlanadi. Ushbu konseptlar o'zaro bog'langan holda milliy meros, madaniy qadriyat va tarixiy tajribani uyg'unlashtiradi hamda xalq tafakkurining asosiy ramzlarini shakllantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulla Qodiriy. "O'tkan kunlar" Toshkent: Sharq, 2010.
2. O'tkir Hoshimov. "Dunyoning ishlari". Toshkent: Meriyus, 2017.
3. Cho'lpon. "Kecha va kunduz". Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2005.
4. Erkin Vohidov. "O'zbekim". Toshkent: Sharq, 2002.
5. Hamroyeva N.N. Kognitiv lingvistika va psixolingvistika. Buxoro, 2022.
6. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. Toshkent: Sangzor, 2006.